

ГІСТАРЫЧНЫЯ АСПЕКТЫ ЁШАНАВАННЯ ДЗЕВЫ МАРЫІ Ў КАТАЛІЦКІМ КАСЦЁЛЕ

Шымак Алена Казіміраўна

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (г. Мінск, Беларусь)

Асаблівая пашана да Марыі была ад самага пачатку існавання хрысціянства. Святое Пісанне некалькі разоў узгадвае аб яе выключнай ролі: “Калі надышла паўната часу, паслаў Бог Сына свайго, народжанага ад жанчыны, падпарадкаванага Закону, каб адкупіць тых, хто падлягаў Закону, каб мы атрымалі ўсынаўленне” (Гал 4, 4-5); “Яна ж народзіць Сына, а ты дасі Яму імя Езус, бо Ён збавіць народ свой ад грахоў ягоных” (Мф 1, 21); “Адкуль мне гэта, што Маці Пана майго прыйшла да мяне?” (Лк 1,43).

У першыя тры стагоддзі хрысціянскай эры былі закладзены асновы хрысціянскай іканаграфіі, дзе таксама адлюстравалася ёшанаванне Найсвяцейшай Панны Марыі і з апостальскай супольнасці распаўсюдзілася з Ерусаліма, Малой Азіі ў Рым і многія іншыя краіны старажытнага свету [1]. Пра гэта сведчаць, між іншым, разнастайныя выявы Маці Божай з німбама над галавой на сценах старажытных катакомбаў, у якіх таемна збіраліся на малітвы першыя хрысціяне [2]. Матэрыяльнымі сведчаннямі ранняга марыйнага культу з’яўляюцца таксама роспісы II ст. у катакомбах Святой Прысцылы ў Рыме. Адзін з трох такіх роспісаў у катакомбах адлюстроўвае Дзеву Марыю з дзіцем на руках і (верагодна) прарока Ісаю. Два іншыя роспісы адлюстроўваюць сцэны Звеставання і Спаслення Святога Духа. У катакомбах Святых Пятра і Марцэліна роспіс III ці IV ст. адлюстроўвае Марыю ў атачэнні Святых Пятра і Паўла [3; 4].

Марыйнае набажэнства ўжо прысутнічала ў раннім хрысціянстве (пачынаючы з I ст.). Першым Айцом Касцёла, які пісаў пра Марыю, быў Ігнацый Антыёхійскі (памёр каля 110 г.). Ён абараняў праўду пра чалавечнасць Хрыста, сцвярджаючы, што Езус паходзіў з роду Давіда, бо нарадзіўся ад Марыі. Юстын Мучанік (памёр каля 167 г.) падкрэсліваў рэальнасць чалавечай прыроды Езуса і акцэнтаваў мацярынства Марыі. Святы Юстын звяртаў увагу на цнатлівае зачацце Езуса і паралель паміж Евай і Марыяй. Гэтая канцэпцыя стала мадэллю для пазнейшай марыялогіі. Ірэнэй Ліёнскі (памёр каля 202 г.) засяроджваўся на рэальнасці чалавечай цялеснасці Езуса і на мацярынстве Марыі. Ён таксама пазначаў мацярынства Марыі ў сувязі з новым Адамам (Хрыстом) і яе супрацоўніцтва ў справе адкуплення. Тэртуліян (памёр каля 222 г.) сцвярджаў, што Марыя – Маці Хрыста.

Можна адзначыць, што на I Нікейскім саборы (325 г.), які хоць быў прысвечаны ў першую чаргу праблеме арыянства і засяроджаны больш на хрысталогіі, распачаўся тэалагічны разгляд пытання аб Боскім Мацярынстве Дзевы Марыі. З таго ж года з'яўляецца ўсё больш сведчаннем аб выкарыстанні тэрміна *Θεοτόκος*, які дакладна з грэцкай мовы перакладаецца як «Тая, хто нарадзіла Бога» або «Багародзіца». З канцы IV ст. ён становіцца агульнаўжывальным. Супраць гэтага тэрміну выступалі тыя, хто вызначаў Марыю, толькі як маці, якая нарадзіла чалавека. З такім пунктам погляду быў нязгодны св. Грыгорый Ніскі (каля 335–394), адзначаючы як сапраўдную Боскую і чалавечую прыроды Хрыста, так і рэальнасць Яго нараджэння. Св. Грыгорый Назіянцін (каля 329–389), лічыў веру ў Боскае Мацярынства Дзевы Марыі крытэрыем артадаксальнасці хрысціянскага вучэння [5].

Найстарэйшым вядомым марыйным цэнтрам стаў Эфес у Малой Азіі, дзе ў пачатку IV ст. была пабудавана першая базіліка, прысвечаная Дзеве Марыі. У 431 г. у гэтай базіліцы праходзілі паседжанні Эфескага сабору, дзе быў афіцыйна прыняты тытул Марыі (Багародзіцы). Сувязь марыйнага набажэнства з Эфесам тлумачыцца таксама і хрысціянскай традыцыяй, згодна з якой менавіта гэты горад стаў месцам спачыну Марыі.

Касцёл у V і VII ст. развіваў тэалагічнае вучэнне пра Дзеву Марыю. У 431 г. на Эфескім саборы быў афіцыйна замацаваны тытул *Θεοτόκος* – Маці Божая, Багародзіца. У 649 г. Латэранскі сабор, які быў скліканы папам Марцінам I, зацвердзіў тытул *Заўсёды Дзева* [6].

У Сярэднявеччы марыйныя набажэнствы працягвалі развівацца. Былі створаны рэлігійныя малітвы, у якіх пра Марыю гаварылася як пра Каралеву і Маці Міласэрнасці, Пасрэдніцу паміж Хрыстом і Касцёлам, Маці Цудаў. Вяршыняй каталіцкай марыйнай малітвы стаў Ружанец (ад лацінскага слова *rosarium*) [7]. У 1558 г. адбылася першая публікацыя Ларэтанскай Літаніі, якая складалася з чарады заклікаў да Багародзіцы (значная іх частка мела біблейскае паходжанне), якія суправаджаліся словамі «маліся за нас». У 1587 г. папа Сікст V булай *Redditi* зацвердзіў ужыванне Ларэтанскай Літаніі ў Касцёле [8].

Развіццю марыйнага культу таксама спрыялі найважнейшыя прызнаныя Касцёлам аб'яўленні Марыі (Кацярыне Лабурэ (1830 г.); Бернадзе Субіру ў Лурдзе (1858 г.), якія спрыялі абвяшчэнню дагматаў, у тым ліку Беззаганнага

Зачацця ў 1854 г. папам Піем IX. Кульмінацыяй марыйнай пабожнасці стала абвяшчэнне папам Піем XII дагмата аб Унебаўззяцці Марыі на неба ў 1950 г.

Сучаснае каталіцкае ушанаванне Дзевы Марыі грунтуецца на дагматычнай канстытуцыі Другога Ватыканскага Сабору *Lumen Gentium*, якая вызначае Марыю як «Маці Збаўцы» і, такім чынам, частку таямніцы Хрыста ў Касцёле [9]. Пасля Другога Ватыканскага Сабору папа Павел VI апублікаваў апостальскую адгартацыю *Marialis Cultus*, каб рэгуляваць формы марыйнага набажэнства [10]. Вялікім шанавальнікам марыйнага набажэнства быў папа Ян Павел II, які абраў словы «*Totus Tuus*» (Увесь Твой) сваім апостальскім дэвізам. Яго найважнейшае марыйнае вучэнне сфармулявана ў энцыкліцы *Redemptoris Mater* 1987 г., а апостальскі ліст 2003 г. «*Rosarium Virginis Mariae*» ўзбагаціў практыку Ружанца, дапоўніўшы яе «таямніцамі святла» [11].

У беларускім Касцёле таксама на працягу стагоддзяў прысутнічае практыка асаблівай пашаны да Маці Божай. Відавочнай праявай марыйнага культу можна лічыць наяўнасць марыйных санктуарыяў. З 1617 г. ўзгадваецца ў якасці цудадзеянага Абраз Маці Божай Будслаўскай, а Будслаўскі санктуарый стаў агульнанацыянальным месцам марыйнай малітвы. З 1994 г. адзначаецца дзяццэзіяльнае свята Маці Божай Тракельскай (в. Тракелі, Гродзенская вобл.). Кожны год 10 мая святкуецца ўрачыстаць у дзяццэзіяльным сантуарыі Маці Божай, Каралевы Палесся ў Лагішыне (Брэсцкая вобл.). 250-гадовую гісторыю свайго існавання мае касцёл Адзведзінаў Найсвяцейшай Панны Марыі ў мястэчку Гудагай (Гродзенская вобл.). У 2014 г. ён быў аб'яўлены дзяццэзіяльным санктуарыем Маці Божай Шкаплернай. 5 жніўня святкуецца ўрачыстасць у санктуарыі Маці Божай Кангрэгацкай (Студэнцкай) у Гродне, гісторыя гэтага выдатнага помніка архітэктуры пачынаецца яшчэ з часоў Стэфана Баторыя. Дзяццэзіяльны санктуарый Маці Божай Валадаркі Азёраў знаходзіцца ў Браславе (Віцебская вобл.). У Брэсце ў санктуарыі Маці Божай ушаноўваецца цудадзеяны абраз Маці Божай Выратавальніцы.

Гістарычныя аспекты ўшанавання Маці Божай сведчыць пра яго паступовае развіццё ад форм, якія склаліся ў першых хрысціянскіх супольнасцях да тэалагічна распрацаваных дагматаў Касцёла. Сучаснае марыйнае набажэнства атрымала развіццё ў дакументах Другога Ватыканскага Сабору і паслясаворных папскіх пасланнях, што адлюстравала імкненне да інтэграцыі Марыі ў таямніцу Хрыста і Касцёла. Асабліва выразна адданасць Маці Божай выявілася ў пантыфікатах Яна Паўла II, які не толькі ўзбагаціў марыйную духоўнасць новымі тэкстамі, але і асабістым дэвізам падкрэсліў яе цэнтральнае месца ў сваім жыцці. На беларускіх землях марыйны культ мае глыбокую традыцыю, пацверджаную шматвяковай гісторыяй санктуарыяў і ўшанаваннем цудадзеяных абразоў, якія сталі нацыянальнымі і дзяццэзіяльнымі цэнтрамі духоўнасці.

Літаратура

1. Иконография богородицы / [Соч.] Н.П. Кондакова. – В 2-х том. – Изд. Отд-ния рус. яз. и словесности Имп. Акад. наук. - Санкт-Петербург : Тип. Имп. Акад. наук, 1914–1915. / Т. 1. – 1914. – 387 с. URL: https://www.icon-art.info/book_contents.php?book_id=33&chap=5.
2. Рылка, А. Чаму не ўсе хрысціяне ўшаноўваюць Маці Божую? / А. Рылка // Ave Maria. – 2014. – № 4. – URL: <https://ave-maria.by/faith/answers/1529-matsi-bozhuyu> (дата звароту: 31.03.2026).

3. Катакомбы Св. Прискиллы, Рим, Италия // Христианство в искусстве. – URL: https://www.icon-art.info/location.php?lng=&loc_id=193 (дата звароту: 30.03.2026).

4. Катакомбы Петра и Марцеллина, Рим, Италия: фото, схемы, чертежи // Христианство в искусстве. – URL: https://www.icon-art.info/location.php?lng=ru&loc_id=194&mode=views&page=1 (дата звароту: 30.03.2026).

5. О. Жичиньский, В. Богородица / О. В. Жичиньский // Католическая энциклопедия. – В 5 томах. – М.: Издательство Францисканцев, 2002-2013. – URL: <http://xn--j1al4b.xn--p1acf/page/533> (дата звароту: 1.04.2026).

6. Акты Латеранского Собора 649 г. – URL: https://azbyka.ru/otechnik/bogoslovie/lateranskiy_sobor_649/ (дата звароту: 30.03.2026).

7. Мілцарэк, П. Як з'явіўся Ружанец? // Ave Maria. – 2004. – № 8–9. – URL: <https://ave-maria.by/faith/answers/694-yak-z-yaviusya-ruzhanets> (дата звароту: 29.03.2026).

8. Сахаров, П. Литания / П. Сахаров // Католическая энциклопедия. – В 5 томах. – М.: Издательство Францисканцев, 2002–2013. – URL: <http://xn--j1al4b.xn--p1acf/page/2350> (дата звароту: 29.03.2026).

9. LUMEN GENTIUM // Рыма-Каталіцкі Касцёл у Беларусі. – URL: <https://catholic.by/3/lib/documents/kasciol/5937-lumen-gentium> (дата звароту: 29.03.2026).

10. MARIALIS CULTUS // Paul VI Apostolic Exhortations. – URL: https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/apost_exhortations/documents/hf_p-vi_exh_19740202_marialis-cultus.html (дата звароту: 29.03.2026).

11. Rosarium Virginis Mariae - Апостальскі ліст Святога Айца Яна Паўла II Рыма-Каталіцкі Касцёл у Беларусі. – URL: <https://old.catholic.by/2/libr/docs/pope-docs/100760-rosarium-virginis-mariae.html> (дата звароту: 29.03.2026).